

Spis treści

Wstęp	9
-------------	---

Rozwój mowy i języka

Maria Kielar-Turska – Bieg życia ludzkiego w kontekście językowych znaczeń ...	15
Ewa Haman – Wczesny rozwój leksykalny: środowiskowy kontekst i poznawcze konsekwencje	28
Stanisław Milewski – Mowa kierowana do małych dzieci – charakterystyka leksykalna	45
Halina Zgólkowa – <i>Dziadek do puszek</i> , czyli niestandardowe połączenia wyrazowe. Neologizmy frazeologiczne w polszczyźnie dzieci w wieku przedszkolnym	64
Alina Maciejewska – Rola analogii w rozwoju sprawności językowych	76

Zagadnienia językowe

Stanisław Dubisz – <i>O mówcy, informatorze i uczestniku badań</i> – czyli o kłopotach w komunikacji naukowej	93
Jerzy Podracki – Nasze państwo (nasi państwo)	101
Elżbieta Wierzbicka-Piotrowska – O kilku rodzajach perswazji „nieprzystojnej” w dyskursie szkolnym, czyli o manipulacji językowej w podręcznikach, w pytaniach testowych i w tematach wypracowań	107

Współczesna logopedia

Jacek Warchala – Logopedia a socjolingwistyka	123
Danuta Emiluta-Roza – Surdologopedia dawniej i obecnie	138
Anita Lorenc – Dyslalia audiogenna	153

Proces diagnozy i usprawniania w logopedii

Jagoda Cieszyńska-Rożek – Test psychologiczny w diagnozie wczesnych objawów zaburzeń rozwoju mowy.	167
Marlena Kurowska, Joanna Zawadka – Rozwijanie słownictwa u dziecka z opóźnionym rozwojem mowy. Przykłady logopedycznego oddziaływania terapeutycznego	181
Ewa Wolańska – Recepty na tekst łatwy do czytania dla niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim. Aspekty składniowe i leksykalne.	196
Adam Wolański – Audiodeskrypcja utworów kultury wizualnej jako forma inkluzji społecznej osób niewidomych i słabowidzących. Aspekty filologiczne, pedagogiczne i prawne	214
Olga Jauer-Niworowska, Natalia Siudzińska, Marzena Stępień – Słownik pomocy wspomagających komunikację językową z pacjentami dorosłymi z ciężkimi postaciami neurogennych zaburzeń mowy	233

Wstęp

Niniejszą publikację pt. *Język i komunikacja – perspektywa lingwistyczna i logopedyczna* dedykujemy Profesorowi dr. hab. Józefowi Porayskiemu-Pomście z okazji jubileuszu 40. lecia pracy naukowej i dydaktycznej na Uniwersytecie Warszawskim oraz nadania Mu tytułu profesora zwyczajnego nauk humanistycznych.

Profesor należy do grona osób niezwykłych. Był prodziekanem Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1996–2002, jednym z założycieli Instytutu Polonistyki Stosowanej Wydziału Polonistyki UW i jego dyrektorem w latach 2008–2012, kierownikiem Zakładu Logopedii i Emisji Głosu w latach 2009–2011, a wcześniej – kierownikiem Zakładu Fonetyki i Logopedii (2001–2005), był pomysłodawcą oraz twórcą studiów logopedycznych w tej jednostce – by wymienić tylko kilka z pełnionych przez Niego funkcji i wniesionych zasług. Od wielu lat Profesor Józef Porayski-Pomsta piastuje stanowisko Prezesa Towarzystwa Kultury Języka. Kształci i wychowuje wielu polonistów oraz logopedów. Z życzliwością i troską wspiera rozwój studentów oraz doktorantów. Potrafi ich motywować do wysiłku intelektualnego, jednocześnie pozostawiając wolność wyboru w podejmowaniu decyzji dotyczących prowadzonych badań. Pracownikom Zakładu Logopedii i Emisji Głosu towarzyszy mądrą radą, refleksją, subtelnym dowcipem. W podejmowanych działaniach kieruje się dobrem wspólnym i potrzebą wzajemnego zrozumienia.

Profesor Józef Porayski-Pomsta to również wnikliwy badacz. Jego teksty poświęcone rozwojowi mowy i języka dziecka należą do kanonu lektur polskich psycholingwistów i logopedów. W Jego dorobku znajdują się także prace poświęcone dydaktyce języka polskiego i glottodydaktyce polonistycznej, komunikacji językowej, leksykologii i leksykografii, językoznawczym podstawom logopedii.

Niniejszy tom zawiera opracowania tematycznie nawiązujące do zainteresowań badawczych Profesora Józefa Porayskiego-Pomsty. Teksty przygotowane zostały przez Jego kolegów, współpracowników i uczniów reprezentujących różne dziedziny: językoznawstwo, logopedię, psychologię oraz pedagogikę.

Publikacja podzielona została na cztery części zatytułowane kolejno: *Rzecz o mowie i języku*, *Zagadnienia językowe*, *Współczesna logopedia*, *Proces diagnozy i usprawniania w logopedii*. Pierwszą część otwiera tekst Marii Kiełlar-Turskiej pt. *Bieg życia ludzkiego w kontekście językowych znaczeń*, w którym autorka dokonuje kompleksowego przeglądu stanowisk badawczych w kwestii odkrywania i konstytuowania znaczeń przez człowieka, zwłaszcza w najwcześniejszym okresie życia. Kolejne artykuły dotyczą zagadnień kształtowania się języka u dzieci. Tekst Ewy Haman pt. *Wczesny rozwój leksykalny: środowiskowy kontekst i poznawcze konsekwencje* prezentuje przegląd badań psycholingwistycznych. Autorka wskazuje na społeczne korelaty rozwoju zasobu słownictwa dziecka m.in. na status socjoekonomiczny rodziny. Omówienie tzw. „wyrazów dziecięcych” stanowi treść opracowania pt. *Mowa kierowana do małych dzieci – charakterystyka leksykalna*. Stanisław Milewski analizuje, w jakim zakresie dorośli upraszczają i zmieniają słowa używane w kontaktach z małymi dziećmi. W kolejnym opracowaniu pt. *Dziadek do puszek, czyli niestandardowe połączenia wyrazowe. Neologizmy frazeologiczne w polszczyźnie dzieci w wieku przedszkolnym* Halina Zgółkowa omawia innowacje leksykalne, składniowe i kolokacyjne występujące w związkach frazeologicznych używanych przez dzieci w wieku przedszkolnym. O wnioskowaniu przez analogię, które warunkuje przyswajanie języka, a zwłaszcza umożliwia opanowywanie nowych umiejętności językowych, pisze Alina Maciejewska w swoim tekście zatytułowanym *Rola analogii w rozwoju sprawności językowych*.

W części drugiej tomu znalazły się teksty dotyczące zagadnień językowych – definiowania oraz rozumienia pojęć, a także posługiwania się nazwami. W opracowaniu zatytułowanym *O mówcy, informatorze i uczestniku badań, czyli o kłopotach w komunikacji naukowej* Stanisław Dubisz analizuje terminy używane na oznaczenie osoby wypowiadającej się (*mówca, mówiący*). Jerzy Podracki przedstawia szkic – *Nasze państwo (nasi państwo)* poświęcony rzeczownikowi *państwo* w ujęciu diachronicznym i synchronicznym. Przejawy manipulacji językowej w różnych odmianach dyskursu szkolnego omawia Elżbieta Wierzbicka-Piotrowska w tekście pt. *O kilku rodzajach perswazji „nieprzystojnej” w dyskursie szkolnym, czyli o manipulacji językowej w podręcznikach, w pytaniach testowych i tematach wypracowań*. Według autorki manipulacja językowa objawia się m.in. w pytaniach z wbudowaną tezą oraz wyrazach wartościujących.

Trzecia część tomu, zatytułowana *Współczesna logopedia*, zawiera teksty poruszające aktualne oraz ważne dla środowiska logopedycznego zagadnienia. Opracowanie Jacka Warchali pt. *Logopedia a socjolingwistyka* dotyczy relacji pomiędzy logopedią i socjolingwistyką. Nawiązując do koncepcji Stanisława Grabiasa, autor podnosi problem kryteriów oceny wypowiedzi i jej kwalifikacji jako wypowiedzi zaburzonej lub niezaburzonej. Dwa kolejne opracowania poświęcone są osobom niesłyszącym. Danuta Emiluta-Rozya w tekście pt. *Sur-dologopedia dawniej i dziś* koncentruje się przede wszystkim na zmianach, do których doszło w surdologopedii dzięki wdrożeniu w Polsce programu badań przesiewowych noworodków. Z kolei Anita Lorenc w opracowaniu *Dyslalia audiogenna* opisuje sposoby realizacji samogłosek i spółgłosek przez osoby ze znacznym i głębokim niedosłuchem oraz przedstawia najbardziej typowe zjawiska fonetyczne charakteryzujące wymowę osób z tej grupy.

W ostatniej części tomu znalazły się opracowania dotyczące metod diagnozowania zaburzeń mowy i języka, sposobów prowadzenia efektywnych działań terapeutycznych, praktycznych aspektów pracy. Jagoda Cieszyńska-Rożek w tekście pt. *Test psychologiczny w diagnozie wczesnych objawów zaburzeń rozwoju mowy* analizuje przydatność Testu SON-R do diagnozy dziecka w wieku od 21. miesiąca do 7. roku życia. Marlena Kurowska i Joanna Zawadka w opracowaniu pt. *Rozwijanie słownictwa u dziecka z opóźnionym rozwojem mowy. Przykłady logopedycznego oddziaływania terapeutycznego* nawiązują do stanu badań nad dynamiką opanowywania słownika u dzieci w normie rozwojowej. Na tym tle autorki formułują wskazówki do pracy terapeutycznej nad rozwojem słownictwa dziecka z opóźnionym rozwojem mowy. W kolejnym opracowaniu pt. *Recepty na tekst łatwy do czytania dla niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim. Aspekty składniowe i leksykalne* Ewa Wolańska opisuje sprawności językowe i ograniczenia poznawcze dzieci z lekkim stopniem niepełnosprawności intelektualnej. Autorka przedstawia różne propozycje opracowania językowego tekstów, które pozwalają uczynić je bardziej przystępnymi dla tych dzieci. Temat dopasowania przekazu do możliwości i potrzeb odbiorców porusza także kolejny autor – Adam Wolański w tekście *Audiodeskrypcja utworów kultury wizualnej jako forma inkluzji społecznej osób niewidomych i słabowidzących. Aspekty filologiczne, pedagogiczne i prawne*. Prezentuje on liczne przykłady audiodeskrypcji materiału filmowego, przedstawień teatralnych, obrazów, a także omawia ich specyfikę w kontekście potrzeb osób niedowidzących. Z kolei w tekście pt. *Słownik pomocy wspomagających komunikację językową z pacjentami dorosłymi z ciężkimi postaciami neurogennych zaburzeń mowy* przedstawiono projekt multimedialnego narzędzia usprawniającego porozumiewanie się osób,

które w wyniku schorzeń neurologicznych utraciły zdolność mówienia. Autorki: Olga Jauer-Niworowska, Natalia Siudzińska i Marzena Stępień opisują pierwszy etap prac i propozycje doboru materiału językowego w tym słowniku.

W imieniu autorów i swoim własnym składamy Panu Profesorowi wyrazy szacunku oraz uznania. Dziękujemy za Pana obecność, wsparcie i przyjaźń. Cieszymy się z okazji jubileuszu i życzymy wiele radości z pracy naukowej oraz dydaktycznej, a także satysfakcji z podjętych działań.

Marlena Kurowska, Joanna Zawadka